

ти своєчасну фінансову діагностику та виявляти кризові прояви вже на ранніх стадіях, а також запропоновані заходи дозволять менеджерам чітко формувати дієву антикризову політику на підприємстві.

#### **Перелік посилань**

1. *Реформирование и реструктуризация: Методика и опыт / В.А. Ирикова, С.В. Леонтьева. – М.: «Изд-во ПРИОР», 1998.*
2. *Беляев С.Г. Теория и практика антикризисного управления / С.Г. Беляев, В.И. Кошкин. – М.: Закон и право, Издательское объединение “ЮНИТИ”, 1996. – 467с.*
3. *Короткова Э.М. Антикризисное управление: Учебник / Э.М.Короткова.-М.: ИНФРА-М,2000.-432с.*
4. *Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навчальний посібник / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554с.*
5. *Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк. – К.: Эльга Ника-Центр, 2004. – 649 с.*
6. *Большаков А. С. Антикризисное управление: финансовый аспект / А.С. Большаков. – СПб.: СПбГУП, 2005. – 132 с.*
7. *Антикризисный менеджмент: Учебное пособие для слушателей программы Master of Business Administration/ А.А. Быков, Т.Н. Беляцкая. – Мн.: Изд. центр БГУ, 2003. – 256 с.*
8. *Кован С.Е. Теория антикризисного управления предприятием: учебное пособие/ С.Е. Кован, Л.П. Мокрова, А.Н. Ряховская; под ред. М.А. Федотовой, А.Н. Ряховской. – М. КНОРУС, 2009. – 160 с.*
9. *Сущность и классификация финансовых кризисов предприятия [электронный ресурс]/Образовательный сайт по финансам и финансовому менеджменту. – Режим доступа: <http://martynov-ma.ru/page77/page447/index.html>*
10. *Татарников Е.А. Антикризисное управление: Учеб. пособие. / Е.А. Татарников. – М.: Издательство ПРИОР, 2005. - 95 с.*

*Стаття надійшла: 11.02.2014 р.  
Рецензент: д.е.н., проф. Горелов Д.О.*

УДК 330.101  
Н80

### **ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ**

*Попова Т.В., канд. екон. наук, доцент*

*Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь*

***Анотація.** Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку громадянського суспільства. Предметом дослідження є теоретичні засади становлення громадянського суспільства в умовах змін у соціально-економічній системі. Метою публікації є обґрунтування економічного аспекту концепції громадянського суспільства в умовах трансформації соціально-економічних відносин.*

*Задачами дослідження є проведення огляду теоретичних підходів до визначення громадянського суспільства; виявлення спільних та відмінних рис у трактуваннях вітчизняних та зарубіжних вчених щодо даного питання; розвиток сутності концепції громадянського суспільства в економічному аспекті.*

*Методика дослідження ґрунтується на теоретичних положеннях економічних та соціальних наук, наукових працях провідних вітчизняних і зарубіжних авторів із питань осмислення концепцій громадянського суспільства протягом змін в соціально-економічній системі. У роботі використано системний, історико-економічний та логічний підходи, метод аналізу та діалектичний метод пізнання явищ і процесів.*

*Результати роботи. Виявлено, що концепції і підходи зарубіжних вчених є більш деталізованими та підкреслюють певні аспекти або елементи громадянського суспільства: цінності та норми, інтелектуальний рівень громадян, зв'язки між людьми і рівень довіри тощо. Спільними ознаками у трактуванні концепції громадянського суспільства як зарубіжними, так і вітчизняними аналітиками є використання абстрактного уявлення щодо громадянського суспільства як макро-соціологічного атрибута суспільства; інституційного підходу до вивчення громадянського суспільства; економічного і соціального підходів із акцентуванням уваги на індивідуальній участі громадян у вирішенні проблем.*

*Визначено, що характеристиками, які підкреслюють економічний аспект громадянського суспільства є самоуправління та самоорганізація, демократизація процесу прийняття рішень, чітке усвідомлення власних потреб, забезпечення суспільства необхідними благами.*

*Сфера застосування результатів. Виявлені економічні особливості громадянського суспільства сприяють покращенню розуміння економічних явищ і процесів та формулюванню категорійного апарату економічної політики у відповідності із змінами у соціально-економічній системі суспільства.*

***Ключові слова:** громадянське суспільство, самоуправління, потреби, блага, цінності*

**Постановка проблеми.** В умовах інтеграційних процесів України, зокрема, підготовки до входження у світові та регіональні економічні структури, значно зростає роль громадянського суспільства як об'єднань індивідів, діяльність яких націлена на виконання суспільних справ та створення сприятливого середовища для всіх членів суспільства. В розвинутих країнах саме громадські організації забезпечують слушні умови для розвитку підприємництва та захищають інтереси суб'єктів ринку. Україна не є у цьому винятком. Тож питання осмислення економічних аспектів концепції громадянського суспільства в умовах змін у соціально-економічній системі є одним з актуальних завдань економічної науки у сучасний період часу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичний аналіз проблемного поля категорії громадянського суспільства здійснено в роботах Якименко Ю., Зайчук О., Колодій А., Дашо Т., Саламона Л., Анхайера К., Геллнера Е. та інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Акцент зроблено передусім на авторському баченні змісту окреслених термінів у політичних, соціальних, філософських аспектах, на їх законодавчому закріпленні.

**Невирішені складові загальної проблеми.** Незважаючи на численні дослідження теоретичних аспектів формування та розвитку громадянського суспільства, недостатньо уваги приділяється виявленню економічних особливостей категорії громадянського суспільства.

**Формулювання цілей статті.** Метою дослідження є обґрунтування економічного аспекту концепції громадянського суспільства в умовах трансформації соціально-економічної системи. Задачами дослідження є проведення огляду теоретичних підходів до визначення громадянського суспільства; виявлення спільних та відмінних рис у трактуваннях вітчизняних та зарубіжних вчених щодо даного питання; розвиток сутності концепції громадянського суспільства в економічному аспекті.

Методика дослідження ґрунтується на теоретичних положеннях економічних та соціальних наук, наукових працях провідних вітчизняних і зарубіжних авторів із питань осмислення концепцій громадянського суспільства протягом змін у соціально-економічній системі. У роботі використано системний, історико-економічний та логічний підходи, метод аналізу та діалектичний метод пізнання явищ і процесів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Головна функція економіки полягає у тому, щоб постійно створювати такі блага та надавати такі послуги, які необхідні для життєдіяльності людини і без яких суспільство не зможе розвиватися. Економіка допомагає задовольнити потреби людини у світі обмежених ресурсів. Отже, щоб дізнатися в чому полягає економічний аспект громадянського суспільства, необхідно виявити, що воно собою представляє, реалізації яких цілей сприяє та на яких принципах будує свою діяльність.

Термін “громадянське суспільство” входить до інструментарію різних наук про суспільство (історії, політології, соціальної філософії, соціології), що відбивається на наявності різних поглядів щодо його трактування, особливо з урахуванням присутності в цих науках різних традицій та шкіл. В сучасних суспільних науках існують різні визначення громадянського суспільства в широкому сенсі, як певного типу суспільної організації. Наприклад, громадянське суспільство визначається як “сукупність неполітичних відносин (економічних, національних, духовно-моральних, релігійних і т. ін.), галузь спонтанного самовиявлення інтересів і волі вільних індивідів та їх асоціацій” [1].

Існують і інші визначення громадянського суспільства, зокрема, як:

- система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і стосунків, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, приватних інтересів і потреб [2];
- своєрідний соціальний простір, в якому люди взаємодіють як автономні індивіди, а, взаємодіючи, утворюють складну, багаторівневу мережу громадянських зв'язків і взаємозалежностей [3];
- сферу самовиявлення і реалізації потреб та інтересів вільних індивідів [4];
- сферу добровільних організацій та неформальних зв'язків, в які вступають індивіди і групи у публічній діяльності [1].

Досить часто як синонім поняття “третій сектор” використовують поняття “громадянське суспільство”. “Третім сектором” суспільства прийнято називати всю суму недержавних неприбуткових організацій.

Отже, в нашій країні даний феномен в широкому аспекті може бути охарактеризований принаймні з трьох точок зору – взаємовідносин із державою, захисту та реалізації індивідуальних інтересів, структури суспільної системи.

За кордоном концепція громадянського суспільства також привертає значну увагу науковців. Так, Х. Анхайер та його колеги запропонували абстрактне тлумачення для полегшення міжнаціональних порівнянь, у відповідності із яким громадянське суспільство – це сфера ідей, цінностей, установ, організацій, мереж і приватних осіб, які розташовані між сім'єю, державою і ринком [5].

Е. Геллнер громадянське суспільство розглядає як силу, що врівноважує дії ринку та держави, як набір неурядових установ, що є досить міцним, щоб збалансувати політику держави, з одного боку, не перешкоджаючи виконанню нею ролі у забезпеченні миру і арбітра між основними інтересами нації, а з іншого боку, запобігаючи надмірному домінуванню держави і розפורшуванню суспільства [6].

Аналогічно Дж. Кін визначає громадянське суспільство як складну і динамічну сукупність захищених законом неурядових установ, які є добровільними, характеризуються самоорганізацією, саморефлексією, а також напруженими відносинами з державними установами, що обмежують їхню діяльність [7].

Для Дж. Хабермаса громадянське суспільство складається з більш-менш спонтанно створених об'єднань, організацій і рухів, які знаходять, посилюють резонанс соціальних проблем в приватному житті і передають його у політичну або публічну сферу [8].

Р. Дарендорф розглядає громадянське суспільство в рамках класичної ліберальної традиції як сукупність автономних організацій, які не є ні державними, ні будь-яким іншим чином керовані центральною політичною владою [9]. У двадцятому столітті громадянське суспільство стали асоціювати з поняттями ввічливості, громадської участі та мислення громадян, публічної сфери, культури [10].

Таким чином, різні концепції і підходи зарубіжних вчених є більш деталізованими та підкреслюють певні аспекти або елементи громадянського суспільства: цінності та норми, такі як терпимість, ввічливість, цивілізованість; інтелектуальний рівень громадян; зв'язки між людьми і довіру, яку вони мають один до одного; моральні аспекти громади і в якій мірі люди створюють загальний суспільний простір через участь громадян та громадські зобов'язання.

Проте, існують також і спільні ознаки у трактуванні концепції громадянського суспільства як зарубіжними, так і вітчизняними аналітиками. Серед них доцільно виділити:

– використання абстрактно-системного уявлення і розгляд громадянського суспільства у якості макро-соціологічного атрибута суспільства, особливо в аспекті взаємозв'язку держави і суспільства;

– застосування інституційного підходу до вивчення громадянського суспільства залежно від розміру і структури організації та об'єднань, а також функцій, які вони виконують;

– звернення уваги на більш індивідуалістичну орієнтацію і підкреслення поняття громадянства, цінностей і індивідуальної участі громадян у вирішенні проблем, що є ознакою використання економічного підходу до аналізу громадянського суспільства.

Аналіз теоретичних підходів до розгляду концепції громадянського суспільства дозволяє виділити характеристики, які засвідчують його економічний аспект, такі як самоуправління та самоорганізація, демократизація процесу прийняття рішень, чітке усвідомлення потреб, забезпечення суспільства необхідними благами.

Таким чином, у сучасних науках не існує єдиного визначення громадянського суспільства. Водночас, узагальнюючи різні трактування, а також виявлені економічні особливості громадянського суспільства його можна розглядати як сукупність різноманітних за своїм спрямуванням добровільних організацій, об'єднань громадян, які є автономними у своїх діях, незалежними від держави, здібними до самоорганізації й самоуправління та здатними реалізовувати потреби своїх членів або певної спільноти.

**Висновки.** Визначення спільних та відмінних рис у підходах до трактування громадянського суспільства дозволило обґрунтувати його економічну природу. Виявлені економічні особливості громадянського суспільства сприятимуть покращенню розуміння економічних явищ і процесів та формулюванню категорійного апарату економічної політики у відповідності із змінами у соціально-економічній системі суспільства. Проте, віддаючи належне напрацюванням вітчизняних та зарубіжних учених з проблеми трактування громадянського суспільства, слід відзначити і той факт, що існує потреба у подальшому дослідженні цього питання. Це зумовлено наявністю дискусійних положень, що пов'язані з побудовою логіко-структурної схеми сутнісного змісту концепції громадянського суспільства.

#### Список літератури.

1. **Якименко Ю.** *Громадянське суспільство в Україні : основні характеристики* / Ю. Якименко [Електронний ресурс]. – Центр Разумкова, 2004. – Режим доступу : [http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news\\_id=320](http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=320).

2. **Дашо Т.Ю.** *Загальна характеристика поняття “громадянське суспільство”* / Т.Ю. Дашо // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : збірник наукових праць ; Львівський державний університет внутрішніх справ.* – Львів, 2006. – С. 49-58.

3. **Колодій А.Ф.** *Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу)* / А.Ф. Колодій // *Електронний незалежний культурологічний часопис “І”.* – 2001. – № 21. – С. 23-42.

4. **Зайчук О.В.** *Теорія держави і права : підручник* / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко [Електронний ресурс]. – К. : Юрінком Інтер. – 2006. – Режим доступу: [http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk\\_tdp/zmist.htm](http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm).

5. **Anheier H. K.** *Global Civil Society* / H. K. Anheier, M. Glasius, M. Kaldor. – New York and Oxford : Oxford University Press, 2001. – 200 p.

6. **Gellner E.** *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals* / E. Gellner. – London : Hamish Hamilton, 1994. – 240 p.

7. **Keane J.** *Civil Society: Old Images, New Visions* / J. Keane. – Cambridge : Polity Press, 1998. – 201 p.

8. **Habermas J.** *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society (translated by Thomas Burger, with the assistance of Frederick Lawrence)* / J. Habermas. – Cambridge, MA: MIT Press, 1991. – 299 p.

9. *Anheier H. K. Nonprofit organization: Theory, Management, Policy / H. K. Anheier. – New York : Taylor & Francis Group, 2005. – 442p.*

10. *Elias N. (1994) The Civilizing Process / N. Elias. – Oxford : Blackwell, 1994. – 592 p.*

*Стаття надійшла: 02.03.2014 р.*

*Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.*

УДК 336.145.2

H210

## АНАЛІЗ РОВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ

*Проскура К.П., канд. екон. наук, доцент*

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

**Анотація.** Застосування системи електронного документообігу прискорює трансакції щодо прийняття та обробки податкової звітності податковими органами, позбавляючи необхідності ручного введення даних з декларацій, розширює можливості податкового контролю, робить можливим існування такої форми податкового контролю, як «електронна перевірка», в перспективі буде надавати можливість податковим органам оперативно отримувати за запитом інформацію від платника в електронному вигляді.

В даному дослідженні здійснено аналіз стану та умов впровадження в Україні системи електронного документообігу. Досліджено особливості розвитку даної системи в Україні відносно зарубіжного досвіду. Розглянуто існуючі проблеми та ризики, пов'язані з функціонуванням системи електронного документообігу, запропоновано шляхи їх вирішення.

Обґрунтовано, що застосування системи електронної податкової звітності пов'язане із низкою ризиків, серед яких виділено наступні: ризик повільного сприйняття інновацій споживачами, ризик низької ефективності електронної системи подання декларацій та ризик некоректності роботи системи електронної звітності. На підставі даних Міндоходів, у дослідженні проведено аналіз результатів впровадження електронної форми подачі декларацій з ПДВ.

Окремої уваги заслуговують критерії оцінки ефективності електронної системи адміністрування податків. З метою ефективного впровадження системи електронного документообігу нами виділено ряд кількісних і якісних критеріїв, зокрема: до кількісних критеріїв можна віднести зміни у обсягах і податкових надходжень, частки витрат на адміністрування податків до обсягу податкових надходжень, кількості скарг щодо діяльності податкових органів. Вважаємо, що система електронного документообігу здатна в перспективі значно підвищити якість та ефективність контрольно-перевірочної роботи податкових органів і зробити більш прозорими її результати.

**Ключові слова:** електронна податкова звітність, електронний документообіг, електронний цифровий підпис, адміністрування податків, податкові органи, платники податків.

**Постановка проблеми.** Важливим напрямком розвитку та підвищення ефективності адміністрування податків є впровадження електронної системи документообігу між податковим органом та платниками податків – стосовно подачі податкових декларацій та деяких первинних документів в електронному вигляді. Застосування системи електронного документообігу прискорює трансакції щодо прийняття та обробки податкової звітності податковими органами, позбавляючи необхідності ручного введення даних з декларацій, розширює можливості податкового контролю, робить можливим існування такої форми податкового контролю, як «електронна перевірка», в перспективі буде надавати можливість податковим органам оперативно отримувати за запитом інформацію від платника в електронному вигляді.

З метою підвищення ефективності застосування в Україні системи електронного документообігу, оптимізації витрат на її впровадження, утримання та вдосконалення, розширення кола її користувачів доцільним є вивчати зарубіжний досвід запровадження таких систем, аналізувати відмінності та особливості їх впровадження в інших країнах.

Отже, впровадження системи електронного документообігу є пріоритетним напрямком розвитку системи адміністрування податків, а дослідження проблем, ризиків та особливостей її застосування та розвитку в Україні є надзвичайно актуальним.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання розвитку системи електронного подання податкової звітності почало досліджуватись у науковому просторі із 2007, коли було введено перші інструкції з електронної подачі податкових декларацій [1]. Серед науковців, предметом досліджень яких стала система електронного документообігу, можна відзначити С. Брехова, В. Корецьку – Гармаш, А. Кулік, А. Новіцького, Ю. Панаско, М. Самоздра, А.Скрипника та інших.